

HEGEL

Jürgen Kaube, *Hegel. Een biografie*. Vertaald uit het Duits door Willem Visser, Utrecht, Ten Have, 2022, 544 p., ISBN 9789025910518, €34.99

Jürgen Kaube is uitgever van de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* en onder meer auteur van een veelgeprezen Weberbiografie. Zijn recente *Hegels Welt* werd in vertaling *Hegel. Een biografie*. De Duitse titel geeft echter beter de inzet van het boek weer. Kaube portretteert Hegel als de filosoof die zijn eigen tijd in gedachten wil vatten, zoals Hegel zelf de opgave van de filosofie typeert. In zijn filosofie, en ruimer in het Duitse idealisme, wordt de wereld als geheel ontsloten door het menselijke weten. De jury, die het boek in 2021 de *Deutscher Sachbuchpreis* toekende, argumenteerde in die zin: ‘Jürgen Kaube rekent grondig af met het genre van het heldenverhaal. Hij schildert de filosoof elegant en ironisch als iemand die de tegenstellingen in de tijd van omwentelingen rond 1800 waarneemt, doordenkt, en telkens weer hun revolutionair potentieel verkent.’

De auteur reconstrueert de ontwikkeling van Hegels denken. Gevormd in het gematigd-liberale verlichtingsdenken aan het Gymnasium van zijn geboortestad Stuttgart, wordt Georg Willem Friedrich als predikant in opleiding aan het Tübinger Stift geconfronteerd met de conservatieve protestantse theologie (1788-93). ‘Zij hebben geleerd te denken, maar men verwacht van hen dat zij zich aanpassen’, schrijft Kaube (45). Het trio Hegel, Schelling en Hölderlin volgt geestdriftig de politieke omwentelingen in Frankrijk. Zij dwepen met Spinoza: *Hen panta!* Zij lezen de auteurs die door hun leermeesters als verdacht bestempeld worden, voornamelijk Rousseau. Zij laten zich inspireren door de antieke polis en dromen van een nieuwe mythologie waarin rede en gevoel, individuele vroomheid en volksreligie tot verzoening komen. Als Hegel na vijf jaar de theologie inruilt voor de filosofie, is zijn project gevormd: enthousiasme voor vrijheid en gelijkheid; besef van de noodzaak om aan het revolutionaire ideaal een duurzame politieke vorm te geven; instemming met het moderne denken, maar ook verlangen om de starre tegenstellingen van de moderniteit te overwinnen.

De jaren als huisleraar zijn een zoektocht naar een gepaste vorm voor dit project. In Bern (1793-1796) schrijft Hegel *Het leven van Jezus*. Hij presenteert Jezus, in de lijn van Kant, als morele leraar en model. In Frankfurt (1797-1800) is Hegel op zoek naar een idee die de tegenstellingen verzoent: het leven als ‘verbinding van de verbinding en de niet-verbinding’; de liefde, die verheven is boven het denken en het handelen; het gevoel voor het schone in de klassieke religie, tegenover het ongelukkige bewustzijn van de joden.

Tijdens zijn verblijf in Jena (1801-1807) komt de idee van filosofie als

systeem op de voorgrond. ‘Het ideaal van mijn jongelingsjaren moest veranderen in een reflectievorm en tegelijk in een systeem’, schrijft Hegel aan Schelling (125). De *Wetenschap van de ervaring van het bewustzijn* was aanvankelijk bedoeld als een inleiding. Het kennen zou via een reeks ervaringen opgevoerd en opgevoed worden tot het filosofisch weten. De inleiding groeit echter tijdens het schrijven uit tot het eerste deel van het systeem, en uiteindelijk het hele systeem: een *Fenomenologie van de geest*. Speculatief weten betekent: de hele werkelijkheid begrijpen als de noodzakelijke dynamische manifestatie van de vrijheid.

Daarna verschijnen Hegels grote werken. Kaube levert een immense inspanning om Hegels systematische werken uit te leggen. Daarbij rijdt hij zich soms vast. In zijn uitleg van de *Fenomenologie* stopt hij bij de figuur van de heer en de knecht, en geraakt niet bij het absolute weten. Ook inzake de *Logik*, ‘het moeilijkste boek ter wereld’ (209), mijdt hij de slothoofdstukken. Maar hij schrijft boeiende interpretaties van het einde van de kunst, het einde van de religie, het einde van de geschiedenis. Hij omschrijft en contextualiseert ‘bekende, maar daarom niet gekende’ citeerklassiekers, zoals ‘Het ware is het geheel’, ‘Het schone is het zintuiglijke schijnen van de idee’, ‘De perioden van geluk zijn lege bladzijden in de wereldgeschiedenis’, ‘Als religie berust op het gevoel van afhankelijkheid, dan zou de hond de beste christen zijn’.

Interessant, Kaube wijdt een heel hoofdstuk aan de uitspraak ‘Het redelijke is het werkelijke, het werkelijke is het redelijke’. Mooi is dat hij op kop van dit hoofdstuk een uitspraak van Heinrich Heine plaatst die meteen de teneur bepaalt: ‘Toen ik eens ontstemd was over de zin *Alles wat is, is redelijk*, glimlachte Hegel vreemd en merkte op: *Je zou ook kunnen zeggen: alles wat redelijk is, moet zijn*. Hij keek om zich heen, maar was weldra weer gerust, want alleen Heinrich Beer had gehoord wat hij zei.’ (288)

Kaube laat niet na te wijzen op de principiële beperktheid van het hegeliaanse project. Hegel begrijpt het heden als resultaat van historische processen. Het wezen is wat ge-weest is. Het absolute weten begrijpt de geschiedenis (*begriffne Geschichte*). Amerika is voor Hegel het land van de toekomst, maar daarover kan hij niets fundamenteels zeggen. De filosoof is immers geen profeet die meent de toekomst te kunnen voorspellen. Dichterbij signaleert Hegel acute maatschappelijke problemen. Het gepeupel, het reservoir van goedkope arbeidskrachten, bestempelt hij als een stand die geen stand is, d.w.z. niet in te passen in zijn beoogde verzoening van burgerlijke maatschappij en staat. De kapitalistische verpaupering is niet zonder meer armoede, maar armoede ten gevolge van de accumulatie van rijkdom. Voorts ziet Hegel in dat kolonisatie (voor hem: het vinden van nieuwe afzetgebieden) slechts een tijdelijke oplossing voor overproductie biedt. ‘Het was voor Hegel geen probleem hoezeer dat alles contrasteerde met zijn filosofie, die op goede gronden geloofde dat ze de onrust van de tegenspraken die de moderne maatschappij had gebaard, door middel van de rede tot rust had gebracht.’ (411) Door de toekomst uit de filosofie

te bannen, kan Hegel wel de problemen aanwijzen, maar de actuele tendensen in de moderne maatschappij houdt hij buiten de filosofie. Vraag is of hij op die manier het heden werkelijk kan begrijpen, zoals hij beoogt. Kaube verwoordt zijn bedenking onverbloemd: ‘Verklaar jezelf alleen competent inzake alles wat dusver is gebeurd en je eigen tijd, en definieer vervolgens datgene waarvan je in je eigen tijd onwel wordt als toekomst.’ (411)

Hopelijk zet dit boek aan om Hegels teksten zelf te ontcijferen, want men kan zich vandaag blijkbaar nog steeds fervente antihegeliaan noemen zonder Hegel zelf te lezen. In zijn inaugurale rede aan het Collège de France, *De orde van het vertoog*, preeft Michel Foucault zijn voorganger Jean Hyppolite als eminente vertaler en geduldige lezer van de *Fenomenologie van de geest*. Immers, als je echt aan Hegel wilt ontsnappen moet je correct kunnen inschatten hoeveel moeite het kost van Hegel los te komen. Hij staat om de hoek te loeren, en achteloos trap je in zijn val. Heeft Karl Marx, die zich fundamenteel kritisch opstelde ten aanzien van Hegel, niet aangespoord om de oude juist ‘niet als een dode hond’ te behandelen?

Rob DEVOS (Brugge)

***

LIEFDE VOOR HET DENKEN, DENKEN OVER LIEFDE

Joeri Schrijvers, *De filosoof van de liefde. Ludwig Binswanger in gesprek met de hedendaagse filosofie*. Gorredijk, Noordboek, 2021, 181 p., ISBN 9789056157753, €23.50

De psychiater Ludwig Binswanger (1881-1966) bracht zijn *Grundformen und Erkenntnis des menschlichen Daseins* uit in 1942, vijftien jaar na de publicatie van Heideggers *Sein und Zeit*. Blijkbaar was de filosofie, volgens Hegel toch de tijd in begrippen gevat, toen wel rijp voor het zijn als gebeuren maar nog niet voor een liefde voorbij dat zijn. Het is pas de hedendaagse filosofie die echo's opvangt van Binswangers denken, meer bepaald de hedendaagse filosofie die denkt in het zog van Heidegger, die zijn banden met Binswanger liet uitrekken naarmate die laatste zich kritischer ging opstellen tegenover zijn Daseinsanalyse.

Die hedendaagse filosofen, dat zijn bij uitstek de denkers van het ‘andere’, van de alteriteit. We vinden bij Schrijvers eminente denkers als Emmanuel Levinas, Jacques Derrida en de onlangs overleden Jean-Luc Nancy terug. Blijkbaar is pas een denken dat heeft geleerd om het andere echt anders te laten zijn – en dus niet anders-dan – in staat een ontologie van de liefde op te nemen.